

O NASTANKU IN ZGRADBI MONOGRAFIJE

Tamara Mikolič Južnič in Agnes Pisanski Peterlin
Univerza v Ljubljani

1 Kako je nastala monografija

Vsako obsežno delo – in to *Zgodovina slovenskega literarnega prevoda* nedvomno je – ima kompleksno genezo. Če ob tem pomislimo še na izjemno veliko število avtorjev, ki so s svojimi prispevki sodelovali pri njenem nastanku, na njihovo raznoliko življenjsko in karierno pot, postane slika še toliko bolj pisana. Na enem mestu smo skušali zbrati morda presenetljivo veliko količino znanja o literarnih prevodih v jezik in iz jezika, ki je v svetovnem merilu objektivno gledano razmeroma majhen, pri čemer smo kaj kmalu ugotovili, da je eden od največjih izzivov pri snovanju takega dela samo načrtovanje. O konceptualnih in metodoloških vprašanjih in odločitvah poroča Nike K. Pokorn v prvem poglavju tega razdelka, na tem mestu pa želimo predstaviti še strukturo dela, ki je glede na časovne in tematske kriterije neizbežno členjena na raznorodne manjše enote. Uvodoma je nujno poudariti tudi željo urednikov in avtorjev, da bi bila monografija primerna tako za splošno branje širšega zainteresiranega bralstva kot tudi kot uvod ali boljše usmeritev v nadaljnje branje in raziskovanje za študente in raziskovalce, pri čemer pa se tudi ne bi odrekli znanstveni rigoroznosti. Tako v nekaterih delih poglavja strnjeno in pregledno povzemajo pretekle raziskave, drugod pa podajajo nova vedenja in dognanja, ki so rezultat raziskav, narejenih prav za to publikacijo.

2 Tematski sklopi

Monografija se deli na dva dela, prvega vpeljejo kratki uredniški uvodi, ki jim sledi zgodovinski pregled slovenskega literarnega prevajanja, in ga zaokroži sklepna teoretična misel o prevodu na Slovenskem. Drugi del pa je posvečen slovenskemu dialogu

s tujino ter predstavitvi pomembnejših slovenskih prevajalcev in urednikov. Komplexnost zgradbe in tematik je zahtevala tehten vnaprejšnji premislek o pristopu k organizaciji vsebine v posameznih poglavjih. V želji, da bi kljub raznolikosti tem, zornih kotov in pristopov ter ob upoštevanju velikega števila avtorjev, vključenih v ta obsežni projekt, ustvarili karseda koherentno in enovito celoto, smo vnaprej pripravili razmeroma natančna navodila za prispevke iz posameznih sklopov. V navodilih so bila poleg splošnih napotkov za pripravo in oddajo prispevkov podana tudi priporočila glede osnovne strukture posamezne vrste poglavij ter priporočena dolžina poglavja, glede katere smo morali biti zaradi že tako izrazite obsežnosti monografije še posebej strogi.

Poglavja iz prvega sklopa, posvečenega zgodovinskim temam, smo na primer predvideli z naslednjo splošno strukturo: a. Uvod; b. Zgodovinski razvoj raziskovanja tematike (pregled literature s tega področja); c. Osrednje teme. Kaj je trenutno najbolj žgoča tema raziskovanja?; d. Nove diskusije, področja raziskovanja. Pogled v prihodnost; e. Zaključek: Povzetek in vpliv na družbo ali druge kulturne sfere; f. Seznam sorodnih poglavij v monografiji; g. Bibliografija; h. Priporočeno branje (3–5 virov s kratko obrazložitvijo) – v primeru, da je bila tema že širše obdelana. Avtorji so v tem in ostalih primerih seveda imeli možnost razdelitev poglavja prilagoditi potrebam obdelane teme, vendar so se v veliki večini primerov precej zvesto držali predlagane strukture. Podobna navodila smo pripravili še za prispevke o prevodnih stikih oziroma tokovih, prevajanju žanrov, prevajanju nacionalnih avtorjev ter pri portretih prevajalcev. Nekateri avtorji so se oprli na pregled slovenske prevodoslovne literature, ki sta ga za potrebe projekta ZgoSLiP na podlagi Trupejeve (2016) bibliografije, nastale v okviru projekta Transstar, dopolnili in uredili Jerneja Umer Kljun in Zarja Vršič (2021).

Prvi sklop monografije je posvečen zgodovinskemu pregledu slovenskega literarnega prevajanja in je nadalje razdeljen na naslednjih šest obdobjih: čas prvih prevodov, ki so verskega značaja, doba od baroka do razsvetljenstva, 19. stoletje in čas do razpada Avstro-Ogrske, obdobje med obema vojnama, socialistično obdobje in moderna doba samostojne Slovenije. V ta sklop smo torej poskusili zajeti kar najbolj obsežen pregled prevajanja na Slovenskem in predstaviti najpomembnejše prevajalce in njihovo delo, pri čemer smo se naslonili na zajetno število študij, posvečenih posameznim tematikam. Sklop zaključuje zgodovinski pregled razvoja teoretične misli o prevodu na Slovenskem.

Drugi sklop zajema pregled pomembnih prevodnih stikov med slovenščino in drugimi jeziki. Zaradi množičnosti jezikov, s katerimi je slovenščina bolj ali manj v stiku, je bilo od začetka jasno, da bi bilo nemogoče zajeti popolnoma vse. Naš izbor je sledil predvsem dvema kriterijema: obsežnosti stikov oziroma prevodnih tokov med slovenščino in tujo kulturo oz. literaturo ter obstoju znanstvenih prispevkov o teh prevodnih tokovih. V končnem izboru so se tako znašle izmenjave z angleščino, antično literaturo, arabščino, bolgarščino, češčino, francoščino, indijskimi jeziki, italijanščino, japonsščino, južnoslovanskimi jeziki, kitajščino, madžarščino, makedonščino, nemščino, perzijsščino,

poljščino, ruščino, slovaščino in španščino. Zavedamo se, da v tem seznamu manjka še marsikateri prevodni tok in marsikateri jezik, zato smo nekatere od teh primanjkljajev poskusili povzeti v zaključnem poglavju tega odseka, posvečenem vrzelim in potencialnim nišam na svetovnem zemljevidu prevodne literature.

V tretjem sklopu predstavljamo zgodovino slovenskega literarnega prevajanja še z drugega zornega kota, in sicer z vidika žanrov, kjer smo posebej izpostavili prav tiste, ki jim je v preostanku monografije posvečene manj pozornosti, ter z vidika prevajanja ključnih, t. i. nacionalnih avtorjev posameznih literatur. Zlasti ta seznam ni in ne more biti popoln, saj je pomembnih avtorjev, ki bi jih bilo treba še vključiti, preveč tako na slovenski, še bolj pa na mednarodni strani, poleg tega pa je veliko takih, ki kljub svoji osrednji vlogi še niso bili deležni zadostne raziskovalne pozornosti s prevodoslovnega vidika. Pomanjkljivosti na seznamu torej vidimo bolj kot spodbudo za nadaljnje raziskovalno delo.

Skoraj pregovorni nevidnosti prevajalcev navkljub smo zadnji odsek posvetili ravno predstavitvi izbora slovenskih prevajalcev. Velik in pomemben cilj pričujočega projekta in monografije, ki iz njega izhaja, je bil namreč od vsega začetka, da bi v ospredje postavili tudi prevajalce, ključne akterje v procesu posredovanja med kulturami, ki so zaradi narave svojega dela pogosto spregledani, potisnjeni v ozadje ali celo povsem nevidni. Prav zato v monografijo vključujemo izbor portretov vidnejših prevajalcev v slovenskem kulturnem prostoru, ki so delovali ali še delujejo od začetkov 20. stoletja do današnjih dni.

Pri snovanju predstavitve prevajalcev smo v izhodišču želeli pripraviti portrete vseh vidnejših literarnih prevajalcev, a zelo hitro se je pokazalo, da je posameznikov, ki so s prevajanjem književnih del vplivali na slovenski kulturni prostor, preveč, da bi jih bilo mogoče vse obravnavati v že sicer tako obsežnem pregledu zgodovine literarnega prevoda. Tako je postalo jasno, da je treba narediti uredniški izbor. V želji, da bi ta izbor tehten, dosleden in smiseln, smo se odločili, da se bomo oprli na zunanje, objektivne kriterije. Kot objektivni in prepričljiv kriterij za izbor smo določili stanovske nagrade, torej priznanja za prevajalsko delo, ter dodatno še Prešernovo nagrado in nagrado Prešernovega sklada, kot najpomembnejši kulturni oziroma umetniški priznanji v Sloveniji. A pregled prevajalskih nagrad je hitro pokazal, da je ta kriterij še vedno preširok za prostor, ki je bil življenjepisom odmerjen v monografiji. Do leta 2020 je namreč samo Sovretovo nagrado, ki je na področju literarnega prevajanja najstarejša, prejelo že 86 prevajalcev. Ob tem je treba seveda upoštevati še dejstvo, da se v Sloveniji na področju prevajanja podeljuje še vrsta drugih nagrad: že samo Društvo slovenskih književnih prevajalcev poleg Sovretove podeljuje še Jermanovo nagrado za prevajanje družboslovnih in humanističnih besedil, nagrado Radojke Vrančič, namenjeno mladim prevajalcem, in Lavrinovo diplomo za prevode slovenske književnosti v tuje jezike. Posledično smo se odločili za dodatne ozke in rigidne kriterije, na podlagi katerih smo naredili končni izbor prevajalcev. V monografijo smo tako vključili le Sovretove nagrajence za življenjsko delo, večkratne

prejemnike Sovretove nagrade in prejemnike Sovretove nagrade za več prevodov. Pri pregledu Prešernovih nagrajencev in nagrajencev Prešernovega sklada smo se prav tako odločili za kriterij nagrajenosti za več kot en prevod. Ker smo želeli, da pregled obsega tudi starejšo generacijo prevajalcev, ki so delovali tudi že v prvi polovici 20. stoletja, smo se za obdobje pred letom 1963 oprli na seznam prevajalcev, ki jih v svojem delu *Slovenski literarni prevod (1550–2000)* Majda Stanovnik prepoznava kot ključne prevajalce prve polovice dvajsetega stoletja (gl. Stanovnik 2005, 90). Kriteriji za izbor so podrobneje razloženi v poglavju, ki uvaja razdelek z življenjepisi prevajalcev. Pri določitvi končnega seznama prevajalcev smo se omenjenih kriterijev držali dosledno, to pa je seveda neizogibno pomenilo, da smo bili prisiljeni iz pregleda izpustiti celo vrsto pomembnih in celo ključnih imen prevajanja v slovenskem prostoru.

Pričujoči izbor tako, žal, ne prinaša celostne predstavitev portretov vidnih književnih prevajalcev, upamo pa, da vseeno daje vpogled v življenja nekaterih od njih, ki so s svojim posredovanjem med kulturami in književnostmi prispevali oziroma še vedno prispevajo k oblikovanju slovenskega kulturnega prostora.

3 Jezikovne odločitve

Čeprav smo pri pisanju monografije morali sprejemati več jezikovnih odločitev, na tem mestu omenimo le dve. Z moškim slovničnim spolom se v monografiji nanašamo na vse spole, če ni drugače navedeno. Pri navajanju svetopisemskih besedil pa pišemo poimenovanja celotnega besedila ali delov Svetega pisma ležeče, če gre za naslove konkretnih besedil ali prevodov (npr. *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: Ekumenska izdaja, Ta evangeli svetiga Matevža, Vulgata, Septuaginta*), medtem ko izraze, kot so Sveto pismo, Biblija, Evangelij po Janezu, Stara zaveza, Nova zaveza, pišemo pokončno, kadar obravnavamo Sveto pismo ali njegove dele na splošno.

4 Doprinos in omejitve monografije

Končno obliko monografije so krojile različne omejitve. Bodisi fizična, knjižna oblika bodisi spletna različica zahtevata končno količino podatkov, ki ju ohranjata obvladljivi, vendar je literarni prevod tako vseprisoten v slovenskem prostoru, da je vse pojavne oblike književnega prevajanja in vse prevajalce in prevajalke nemogoče zajeti v eno samo publikacijo. Po drugi strani so monografijo močno sooblikovali interesi slovenskih raziskovalcev, ki so svoje raziskovalne čute usmerili v določene teme bolj kot v katere druge. Omejitvam navkljub pa ne moremo spregledati pomembnega doprinosa, ki ga prinaša naša monografija. Prvič je na enem mestu zbrana tako obsežna količina podatkov, prvič v istem delu nastopajo skoraj vsa pomembna slovenska imena s področja slovenskega literarnega prevajanja, tako preteklega kot sodobnega. Skoraj vsa zato,

ker se nam nekateri zaradi različnih razlogov na svojo in našo žalost pri projektu niso mogli pridružiti. Prvič so se združile moči raziskovalcev iz številnih področij – prevodoslovja, primerjalne književnosti, literarnih ved, jezikoslovja, bibliotekarstva, teologije, muzikologije – in skupno ustvarile trajen spomin na slovensko literarno prevajanje in njegove ključne akterje.

Bibliografija

Stanovnik, Majda. 2005. *Slovenski literarni prevod (1550–2000)*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Trupej, Janko. 2016. *Bibliographie der slowenischen Translationswissenschaften: Projekt TransStar Europa = Bibliography of Slovenian Translation Studies: project TransStar Europe = Bibliografija slovenskega prevodoslovja: projekt TransStar Evropa*. Dostop 21. 12. 2022. https://www.academia.edu/25533838/Bibliographie_der_slowenischen_Translationswissenschaften_Bibliography_of_Slovenian_Translation_Studies_Bibliografija_slovenskega_prevodoslovja.

Umer Kljun, Jerneja in Zarja Vršič. 2021. *Slovenska prevodoslovna literatura*. Dostop 21. 12. 2022. <http://www.zgoslip.si/zbirka-prevodoslovne-literature/>.

O NASTANKU IN ZGRADBI MONOGRAFIJE

Poglavje predstavlja zasnovo monografije *Zgodovina slovenskega literarnega prevoda*, ki je nastala v okviru istoimenskega projekta. Posebna pozornost je namenjena členitvi sklopov in poglavij ter vnaprej določenim skupnim smernicam, na podlagi katerih so nastali posamezni prispevki. Prav tako so pojasnjeni razlogi za ožji izbor tem, ki so predstavljene v knjigi.

THE CONCEPTUALISATION AND THE STRUCTURE OF THE EDITED VOLUME

This chapter presents the structure of *Zgodovina slovenskega literarnega prevoda* [*The History of Slovene Literary Translation*], developed in the context of the HiSLiT project. The organization of the individual parts and chapters is outlined, and the common guidelines, developed in advance as the starting point for individual papers, are presented. Reasons are given for the way in which various aspects of translation are outlined, with a specific focus on the contextualisation of editorial decisions.